

Pismo Depontu¹

¹ Charles-Jean-François Depont (tudi Dupont ali de Pont), 1767–1796. Po vsej verjetnosti gre za istega »zelo mladega pariškega gospoda«, na katerega so naslovljena *Razmišljanja o revoluciji v Franciji*, Burkovo najbolj znano delo. Pričujoče pismo je datirano z novembrom 1789, najverjetneje pa je bilo odposlano na začetku leta 1790 – torej bolj ali manj v času, ko so nastajala *Razmišljanja*, ki pa so izšla šele novembra istega leta. [Ta in vse naslednje opombe so prevajalčeve.]

² Burke je prebival v bližini južnoangleške vasice Beaconsfield (ali Beconsfield).

³ Depont je Burke obiskal l. 1785, torej komaj osemnajstleten.

Dragi gospod,

izjemno smo veseli, da si lahko od Vas obetamo obnovitev zadovoljstva, ki ste nam ga naredili s svojim obiskom v Beconsfieldu² in Londonu. Preveč prijetno je bilo, da bi ga lahko tako hitro pozabili. Počastili ste nas s podrobno natančnostjo, s katero se spominjate vseh skromnih pozornosti, ki ste jih prijazno sprejeli od nas v času Vašega bivanja v Angliji. Še naprej se nadujemo, da boste zmogli izpolniti Vašo namero in nas zopet razveseliti s svojo prisotnostjo. Upamo, da bomo prihodnjo pomlad pri tem imeli več sreče kot prejšnjo.

Upravičeno lahko sodite, da na pisma, ki ste mi jih hvaležno pošiljali, nisem odgovoril tako hitro, kot bi moral. Ne mislite, da sem neobčutljiv na čast, ki ste mi jo s tem izkazali. Priznam, da sem se nekaj časa spraševal, ali je preudarno, da se uklonim iskreni želji po tovrstnem dopisovanju z Vami.

Narobe bi bilo, če bi odprtemu in spretnemu slogu Vašega pisanja odgovoril s hladno, suhoparno in pazljivo zadržanostjo. Bilo bi v nasprotju z mojimi navadami in z mojo naravo, da bi se držal takšne previdnosti v občevanju s prijatelji. In glede na to, da hvaležno pravite, da je veličastni plamen svobode v Vas prvič prižgala moja medlo svetlikajoča se sveča,³ se mi je zdelo, da imate pravico od mene zahtevati, da Vam v zvezi s to zadevo v celoti zaupam svoje občutke. Po drugi strani pa se nisem mogel otresti zaskrbljenosti, da bi v tako sproščnem občevanju morda ne povedal česa, kar ne bi le nasprotovalo Vašim utečenim mnenjem o vprašanih, glede katerih vsekakor nestrpno pričakujem Vaše ugovore, temveč bi predvsem ne bilo pogodno oblasti, ki bo v času, ko boste prejeli moje pismo, pri vas prevladovala. Še predobro sem se zavedal, da je v obdobju splošne zavisti nezaupljivost budna in dejavna, da ni pretirano tankovestna v metodah poizvedovanja, ne povsem pravična v svojih razsodbah in ne povsem premišljena v svojih odločitvah. V nedosledni in nerazsodni logiki strasti se lahko

obtožba za domneven prestopok od krivega pošiljatelja kaj hitro prevali na nedolžnega naslovnika. Gre za nesrečno in neprijetno nezgodo, ki pa se dogaja. Človek lahko postane mučenik za načela, ki so povsem nasprotna njegovim. Končno sem izvedel od nekega prijatelja, ki je pred kratkim prišel iz Pariza, da se strasti počasi le umirjajo in da je izmenjavanje mnenj zdaj bolj varno. To mi je vtilo nekaj upanja. Nazadnje me je presoja, da stališča nekoga, ki tako doma kot na tujem nima večjega vpliva kot jaz, lahko le malo pripomorejo k uspehu katere izmed strani, le prepričala, da sprejemem čast, ki ste mi jo namenili.

Ne bo Vam težko verjeti, da so bile moje oči z veliko radovednostjo uprte v osupljiv prizor, ki se zdaj odvija v Franciji. To je v mojem duhu zagotovo porodilo številna razmišljanja in tudi nekaj čustev. To je naravno in neizogibno; vendar bi mi ne pristajalo, če bi si prehitro izoblikoval določeno mnenje o zadevah, ki se odvijajo v deželi, s političnim zemljevidom katere sem lahko le zelo nepopolno seznanjen. Zgodile so se namreč stvari, ki tako daleč presegajo doseg vsakršne spekulacije, da bi se morale tudi osebe, ki premorejo neskončno več ostroumnosti kot jaz, sramovati, če bi s čimerkoli, kar spominja na gotovost, razpravljale o delovanju kateregakoli načela ali o učinku kateregakoli ukrepa. Navsezadnje bi se za nekoga moje starosti spodobilo, da bi se naučil samokritičnosti [*self-distrust*], pomembnega nauka, ki je zelo koristen, ko je povezan z najboljšimi informacijami, in ki lahko ublaži dejstvo, da se nismo dovolj dobro poučili o zadevah, o katerih bi se morali. Če bom kdaj s prevelikim prepričanjem govoril o stvareh, ki presegajo moje znanje in položaj, Vas enkrat za vselej prosim, da pri tem upoštevate nezaupanje, ki ga gojim do lastnih mnenj. Če bom o kakšni zadevi govoril z neodobravanjem, Vas prosim, da to upoštevate le kot izraz mojega dvoma.

Upate, gospod, da menim, da so Francozi vredni svobode. Prav zagotovo menim tako. Prepričan sem, da si svobodo zaslužijo vsi ljudje, ki si je želijo. Kajti svoboda ni nagrada za naše zasluge ali nekaj, kar si pridobimo s svojo marljivostjo. Svoboda je naša dediščina. Je pravica, ki našemu rodu pripada z rojstvom [*birthright of our species*]. Ne moremo izgubiti te pravice, razen v tistih primerih, ko izgubimo upravičenost do pravic iz naslova našega rodu. Tukaj mislim na primere, ko zlorabimo svoje umske zmožnosti ali nanje pozabimo, in na divjo neposlušnost, ki nas popelje v zablodo in nasilje, uniči našo družbeno naravo in nas naredi le malo boljše od divjih zveri. Za tako propadle ljudi je stanje stroge omejenosti nekakšno nujno nadomestilo za svobodo. Četudi je namreč še tako slabo, jih lahko nekako še vedno ubrani pred najhujšo obliko sužnosti – despotizmom njihovih lastnih slepih in surovih strasti.

Prijazni ste bili, ko ste rekli, da so najini pogovori v Vas prebudili ljubezen do svobode. Dovolite mi torej, da nadaljujem najino občevanje tako, da Vam pojasnim, katera je tista svoboda, ki jo ljubim, in za katero mislim, da so do nje upravičeni vsi ljudje. To je še toliko bolj nujno, ker je med vsemi ohlapnimi besedami tega sveta svoboda najbolj nejasna. To ni osamljena, nepovezana, individualna, sebična svoboda, s katero bi vsak človek lahko uravnal vse svoje ravnanje po lastni volji. Svoboda, ki jo imam v mislih, je *družbena* svoboda. To je stanje stvari, v katerem svobodo zagotavlja enakost v omejitvah [*equality of restraint*]. To je ustroj stvari, v katerem svoboda nobenega človeka, nobenega telesa in nobenega števila ljudi nima nikakršnih vzvodov, da bi posegla v svobodo katerekoli osebe ali katerekoli skupine oseb v družbi. Ta vrsta svobode ni tako nič drugega kot drugo ime za pravičnost – zagotovljeno z modrimi zakoni in zavarovano z dobro zgrajenimi institucijami. Prepričan sem, da je tako urejena svoboda, ki jo je nekako mogoče enačiti s pravičnostjo, izjemno pri srcu vsakomur, ki zna razumeti, za kaj gre. Toda kadarkoli sta svoboda in pravičnost ločeni druga od druge,

sta, po mojem mnenju, obe ogroženi. Ne verjamem, da so se ljudje kdarkoli podredili – in prepričan sem, da se nikoli ne bi smeli podrediti – arbitrarni volji enega samega človeka; v določenih okoliščinah, v katerih bi samovolja mnogih oseb v skupnosti z nevzdržno trdoto pritiskala na pravične in enake pravice soljudi, bi pa se v izbiri med različnimi oblikami zla bilo mogoče odločiti za kaj takega. V trenutku, ko je *volja* postavljena nad razum in pravico, se lahko v vsaki skupnosti med treznimi ljudmi postavi veliko vprašanje, kateri del skupnosti lahko najmanj škodljivo izvaja to nevarno vladavino *volje*.

Mislím, da so do svobode upravičeni vsi ljudje, ki gojijo pravičnost, in ko so združeni v države, so upravičeni tudi do ureditve, ki svobodo zagotavlja in ohranja. Zagotavljam Vam, gospod, da imam Vaše sonarodnjake za povsem vredne blagoslova, ki se še posebno poda plemenitim, velikodušnim in humanim dušam. Taki so se mi pokazali Francozi, ko sem pred več kot petnajstimi leti imel srečno priložnost, da sem za žal prekratek čas obiskal vašo deželo; trdno upam, da se njihov značaj od takrat ni spremenil.

Nimam razloga, da si ne bi želel, da bi se v Franciji vzpostavil trden in umen sistem svobode. Svoje zadržke lahko imam, kar se tiče razmerja moči med posameznimi državami, toda vsaki privoščim notranjo svobodo, varnost in dobro ureditev. Ko bom torej spoznal, da v Franciji državljan, ne glede na njegova določila, uživa popolno pravno varnost glede na svoje življenje, svojo lastnino, nenadzirano razpolaganje s svojo osebo, svobodno uporabo svoje podjetnosti in sposobnosti; ko bom slišal, da je zaščiten v razpolaganju s posestmi, ki so mu po običajnem pravu pripadle z rojstvom, ali pa zanje dobi pošteno nadomestilo; da lahko polno uživa sadove, ki mu jih prinašata njegov stan in položaj, ki si ga je pridobil z zakonitim delovanjem, ali pa prejema stvarno, pravično in ustrezno nadomestilo; ko mi bo zagotovljeno, da lahko navaden državljan, ne da bi tvegá življenje ali varnost, dostojno izraža svoja občutja o javnih zadevah, četudi so ta v nasprotju s prevladujočim in modnim mnenjem: ko bom o Franciji vedel vse to, bom prav tako vesel kot vsak, ki ni pozabil na občo človeško skupnost ali zaradi krajevnih in naključnih vezi izgubil svojega naravnega sočustvovanja.

Če bo v Franciji vzpostavljena ureditev na teh načelih in usmerjena k tem ciljem, potem mislim, da v naši deželi ne bo nikogar, ki se ne bi toplo zavzel za vašo stvar. Verjemite mi, da se bom srčno razveselil, ko bom na primer slišal, da je v Franciji zakonodajno telo [*the great public assemblies*], ki je naravni porok osebne svobode, tudi samo svobodno; ko ne bo nobenega suma, da je pod pritiskom kakršnekoli vojaške oblasti; ko bo resnično mogoče reči, da ni nobene oborožene sile, ki je ni postavil zakonodajalec in ki se ob njegovem morebitnem ukazu ne bi nemudoma razpustila; ko se bo to telo, potem ko ga bodo svobodno izbrali, z vso resnostjo in brez pristranske zvijačnosti lotilo javnega upravljanja; ko se zakonodajalci ne bodo znašli pod pritiskom, da vzdržujejo del skupnosti na mučne stroške drugih, ki so ravno tako potrebni pozornosti kot tisti, ki so vzdrževani na tak način; ko ne bodo prisiljeni dopuščati (da se ne bi zamerili tistim, ki držijo njihovo usodo v svojih rokah) sumljivega pritiska na trgovino in kmetijstvo in zaradi trenutne stiske – v upanju na kratkotrajno olajšanje – sprejeti dvomljivih ukrepov, ki bi, če smem tako reči, zasejali semena trajnega pomanjkanja; ko ne bodo prisiljeni s svojim ravnanjem vsak dan spodbujati neutemeljenih in nezrelih zahtev po pomoči, ki je niso v stanju nuditi; ko ne bodo obvezani, da državo prehranjujejo iz rok v usta – kakor pač ustreza trenutnim željam, muham, nečimrnosti in kapricam –, pri čemer so pridobitve, ki jih je s tako sprejetimi ukrepi deležna javnost, v popolnem nesorazmerju s škodo, ki jo s tem pretrpi posameznik; ko ne bodo prisiljeni, da določajo prispevke glede na posameznikovo prepričanje, s čimer se lahko vzpostavi cela vrsta nadvse nevarnih izjem in imunitet,

⁴ *Collection of democracies*: v začetnih fazah revolucije je šibkost osrednje oblasti kazala na to, da se bo Francija razvila v ohlapno zvezo avtonomnih komun. Na isto predpostavko naletimo v *Razmišljanjih*; vendar je Burke že v istem delu opozoril na nevdržnost tovrstnega stanja in predvidel hegemonijo Pariza v takšni ureditvi.

kjer so vrline obdavčene in pokvarjenost privilegirana, čast in javni duh pa morata prenašati bremena zvižčnosti, sebičnosti in lakomnosti; ko ne bodo zaradi občutka lastne šibkosti prisiljeni postati orodje v rokah tuje nasilnosti in zaradi želje po skladni in enakopravni obdavčitvi v resnici hudo obremenili posestva enega samega dela skupnosti; ko se zaradi težkega stanja države (ki ga je, če ne že povzročila, pa vsaj poslabšala behavost njihove lastne vlade – in, če smo že pri tem, vseh

vlad) ne bodo zatekli k *zaplembam*, da bi nadomestili nezadostnost *davčne politike*, in s tem postavili nevaren zgled, ki bi različne skupine v skupnosti naučil, da prežijo druga na drugo; ko se bodo pobožno izogibali vsakršnemu zunaj sodnemu posegu v lastnino podložnikov; ko bodo z grozo gledali na vse arbitrarne odločitve, ki bi bile usmerjene proti ustaljenemu pravu, ki varuje dolgo uveljavljene posesti, in bi nasprotovale neprekinjeni verigi sodnih določb; ko se bodo jasno zavedali, da bi tovrstne odločitve postavile v nevarnost premoženje slehernega človeka, saj bi bila sama ideja zasebne lastnine izbrisana; ko bom videl, da vaša velika suverena telesa in vaša sedanja vrhovna oblast ravnajo v duhu preudarne svobode in da se v delovanju držijo teh ali podobnih načel, bom vesel, da bom lahko v teh skupščinah, katerih ime častim v svojem umu in ljubim v svojem srcu, zagledal avtoriteto, dostojanstvo in zmernost, ki bi morala v vseh deželah in vladavinah spremljati veličastnost predstavništva, ki predstavlja zbran razum države.

Prav tako se bom razveselil, ko bom videl, da bo v Franciji vzpostavljeno sodstvo, ki se bo skladalo s takšno zakonodajno oblastjo, o kateri sem govoril, in jo bo zmoglo podpirati v njenih prizadevanjih, da državljanom zagotovi pravico do svobode in lastnine. Ko bodo vaša sodišča izpolnjevala določene pogoje, preden jim bo dovoljeno, da odločajo o usodi ljudi; ko bodo prestopki javne narave izvzeti iz njihove pristojnosti vse dotelej, dokler bodo na samo dejstvo njihovega obstoja ljudje gledali kot na tolerirano zlorabo, vse dokler bodo obstajali dvomi o zakonitosti njihovih pravil odločanja, njihovih metod in načinov postopanja ali celo o veljavnosti oblastnega ustroja [*system of authority*], ki mu dolgujejo svoj obstoj. Ko sodišča ne bodo v negotovih okoliščinah, v nenehnem strahu in ponižanjih postavljena v položaj, da odločajo o življenju, svobodi, lastnini in položaju svojih sodržavljanov; ko ne bo nihče poklican prednje zaradi nedoločenih zločinov proti državi, ki jih ni pred tem predvidel noben zakon, pravilo, ali precedens. Ko žrtev ne bo prijelo pobesnelo ljudstvo, jih privedlo pred sodišče, ki je samo pod vplivom istega besa, in kjer bi bil sodnik, ki bi obdolženega oprostil, v nevarnosti, da ga doleti usoda zločinca. Ko bom videl, da so sodišča neodvisna od vsega, razen zakona, in podrejena jasnim pravilom, ki urejajo njihovo delovanje, se bom kot človek, ki globoko ljubi uravnovešeno svobodo (in ki se zaveda, da lahko samo pod njenim okriljem uspeva pravičnost), razveselil vzpostavitve srečne ureditve v Franciji, ravno tako kot sem vesel, da je enaka ureditev, ali vsaj zelo podobna, že dolgo uveljavljena v Angliji – in to, upam, na trdnih temeljih. Nisem tako malenkosten, da ne bi mogel razumeti, da je isti cilj mogoče doseči na različne načine in morda po poteh, ki so zelo drugačne od tistih, ki smo jih ubrali v naši državi. Če bo ta dejanska *praktična* svoboda, kjer ima vlada moč, da to svobodo varuje, nima pa moči, da vanjo poseže, vzpostavljena – oziroma bo na dobri poti, da bo vzpostavljena – v demokraciji (oziroma zbirki demokracij⁴), ki bo, kot kaže, izbrana kot bodoči družbeni sistem v Franciji, potem mi dejstvo, da sem dolgo užival spodoben delež svobode v urejeni monarhiji, ne bo preprečevalo, da bi občudoval in hvalil vaš republikanski sistem. Veselil se

⁵ Joseph Addison, *Cato*, V. dejanje, 1. prizor:

*Through what variety of untried being,
Through what new scenes and changes
must we pass!*

bom, čeprav bi poslej bila Anglija le ena izmed srečnih držav in bi izgubila svojo častno posebnost, svoj slavni monopol v uspešni ureditvi, kjer lahko najdemo veliko skrivnost, kako uskladiti vlado, ki ima resnično energijo za doseganje vseh zunanjih in notranjih smotrov, z najpopolnejšim jamstvom za svobodo in varnost posameznikov. Ureditev, ne glede na njeno ime ali obliko, ki bo znala stvarno in izvedljivo združiti te prednosti, si bo povsem zaslužila odobravanje vseh uvidevnih ljudi.

Toda v primeru (v trenutnem pomanjkanju informacij lahko govorim pač samo hipotetično), da vaš zakonodajalec, sodstvo in uprava ne delujejo in nočejo delovati na način, po načelih in v duhu, ki sem ga opisal, potem vam ne morem čestitati za vašo pridobljeno svobodo. Lahko da ste izvedli revolucijo, niste pa izpeljali prenove. Lahko da ste spodkopali monarhijo, niste pa dosegli svobode.

Kot lahko vidite, gospod, sem se v svojih opazanjih o dogajanju pri vas omejil zgolj na vprašanja, ki se tičejo svobode, lastnine in varnosti državljanov. Le malo sem rekel o vplivih, ki jih kanejo imeti trenutni ukrepi na Francijo kot državo. To se me kot državljana sveta ne tiče in mislim, da ni potrebe, da se pri tem vprašanju predolgo zadržujem, saj je odgovor že sam po sebi dovolj razviden.

Zdaj boste živeli v novem stanju stvari, v politični ureditvi, o kateri nihče ne more govoriti na podlagi izkušenj. Vaše sposobnosti, Vaša zavzetost za javne zadeve in Vaša imovitost, vse to Vam daje ugodne možnosti, da v njej sodelujete. Uspeh imate na dosegu roke; toda najverjetneje se to ne bo zgodilo tako kmalu. Francozi bodo verjetno morali iti skozi več stopenj razvoja. Iti utegnejo, kot pravi eden naših pesnikov, »skozi veliko raznoterost neposkušanega obstoja«, ⁵ preden bo njihova država prevzela dokončno obliko. V tem napredovanju skozi kaos in temo boste najbrž morali (kot velja za bolj ali manj vsa obdobja) začrtati določena pravila, ki bodo ohranjala vaše življenje in ravnanje v neki utečeni smeri. Teorij o pravicah ljudi imate na pretek; morda pa ne bo napačno, če kanec pozornosti namenite tudi njihovi naravi in razporeditvi. Konkretnemu človeku [*man in the concrete*], običajnemu človeškemu življenju in delovanju bi morali nameniti pozornost. Ker sem si dovolil biti tako iskren z Vami, mi ne boste zamerili, če si Vam bom privoščil podati nekaj, kar po tonu spominja na nasvet. Upam, da boste teh nekaj namigov sprejeli z Vašo običajno prizanesljivostjo, čeprav priznam, da niso po okusu te razsvetljene dobe; so kvečjemu pozen in zrel sadež mojih življenjskih izkušenj. Vedite, da nikdar ne gre povsem ločevati bistva določenega političnega vprašanja od ljudi, ki so vpleteni vanj. Rekli Vam bodo: če je neki ukrep dober, kakšen pomen ima potemtakem značaj in pogledi ljudi, ki se zavzemajo zanj! Toda pretkani ljudje nikoli ne ločijo svojih načrtov od svojih interesov; in če jim pomagaš pri njihovih naklepih, boš na koncu videl, kako bodo obšli hoteni cilj in zavrgli ali izpridili zeleno korist, in to morda prav s tvojo pomočjo. Oblast slabih ljudi ni nekaj, do česar bi lahko bili ravnodušni.

V tem trenutku se morda še ne zavedate polnega pomena tega načela; toda nanj se boste spomnili, ko bo tak primer pred Vami; tedaj boste znali ceniti in uporabiti njegovo koristnost. Pomagalo Vam bo, da Vaše sposobnosti ne bodo postale orodje v rokah zlonamernosti in častihlepnosti koga drugega. Dovolite mi, da dodam nekaj, kar se mi zdi povezano s prejšnjim načelom: nikoli ne smete biti tako zavzeti za kakršenkoli politični cilj, da ne bi vzeli v resen pretres sredstev za njegovo doseg. Niti najmanj nočem od Vas pikolovsko zahtevati, da pri ravnanju z velikimi in težavnimi zadevami postanete suženj malenkostnih pomislekov. Priporočil bi Vam rad le, da bi pri vsaki odločitvi, kjer bo treba žrtvovati kakšen postranski

⁶ Ta, na prvi pogled morda nekoliko nejasna Burkova misel postane morda bolj razumljiva, če jo primerjamo z bolj zgovornim citatom iz njegovih *Razmišljanj* – v sklopu pasusa, v katerem kritizira angleške radikalce, ki so se navdušili nad dogajanjem v Franciji: »Zaradi pokoli in uboju se zdijo nekaterim ljudem vsakdanja cena za revolucijo. Ceneno, nekrvavo reformiranje, nedolžna svoboda sta za njihov okus pusta in enolična. Na prizorišču mora priti do velikih sprememb, do veličastnih odrskih efektov, do velikega spektakla, ki drami domišljijo, otopelo v lenem uživanju [...] varnosti in pasivnem užitku javnega napredka.« (Burke, E. [1989]: *Razmišljanja o revoluciji v Franciji*. Ljubljana, KRT; prev. Tomaž Erzar in Marjan Šimenc)

⁷ S »proskripcijo« je mišljen seznam ljudi, ki jih je Sula v svoji kratkotrajni vladavini obsodil na smrt. Cina, Marij in Saturninus so bili Sulovi sodobniki, znani po svojem nasprotovanju oblasti plemstva. Burke hoče torej reči, da so nasilne in nezakonite metode, ki sta se jih posluževala Julij Cezar in Lucius Cornelius Sulla (138-78 pr. Kr.), zasenčile njune pozitivne reforme rimske države. Burke v svojih sodbah, kot že tolikokrat, povzema Plutarha in Cicera.

vidik morale, časti ali občega svobodoljubnega nazora oziroma občutka, morali biti vsaj za silo prepričani, da je cilj tega res vreden. Nič ni dobro, razen v odnosu in razmerju do česa drugega. Nekateri ljudje pripisujejo velik pomen sicer precej nepomembnim nameram in dejanjem, na podlagi zločinov, s katerimi je bil cilj dosežen.⁶ Karkoli je bilo doseženo na lahek način in brez velikih pretresov, si v njihovih očeh zasluži le malo vrednosti. Toda ko so na delu nasilna sredstva, nam mora biti jasno, da se ne moremo več zateči k nobenim drugim; in da pravi razlog, zakaj imajo te metode prednost, ni v kakšni posebni značajski nagnjenosti k njim. Sula in Cezar sta reformirala državo; toda kornelijsko in julijansko pravo ni bilo vredno proskripcije. Treba je bilo obrzdati ošabnost rimskega plemstva; zaradi tega pa še ne morem odobravati postopanja Cine, Marija in Saturnina.⁷

Priznam, da je zlo včasih tako hudo in veliko, da se moramo poslužiti drugih oblik zla zgolj zato, da bi ga odpravili. Lahko se na primer zgodi, da je potrebna vojna – in vemo, kakšna sredstva se uporabljajo v vojni –, toda preden se poslužimo teh sredstev, mora biti povsem jasno, da smo resnično v položaju, ki opravičuje njihovo uporabo. Ne moremo pa se iz neke krvave sofistične logike v polnem zavetju miru in stabilnosti obrniti proti lastnim sodržavljanom in vsiliti svojemu ljudstvu najgrozovitejšo izmed vseh oblik sovražnosti. Hudo tekmovanje med strankami ter silovito nasprotovanje našim

željam in mnenjem še ni vojna in ne more opravičiti nobenega izmed njenih prijemov.

Ena oblika vladavine je lahko boljša od druge in za to razliko se je včasih vredno boriti. Verjamem, da je tako. Nočem biti nespoštljiv do nobene izmed tistih oblik, ki so često sad globoke človeške modrosti (sem ne prištevam pravic človeka, čeprav nekateri ljudje – po mojem mnenju ne ravno preudarno – z izjemnim spoštovanjem govorijo o njih). Ravno tako jih ne mislim razvrščati ali izenačevati.

Dejansko pokvarjeno oblast, ki zlorablja svojo moč, je treba zamenjati – če je nujno, tudi z nasiljem – če se je ne da (kot je včasih mogoče) reformirati. Toda ko gre za večjo ali manjšo *popolnost* v državni ureditvi, postane vprašanje *sredstev* za doseg tega cilja precej pomembnejše. Vse človekove iznajdbe so po bistvenem in temeljnem ustroju stvari v osnovi zaznamovane s slabostjo; in te šibkosti so pogosto tako povezane s samo popolnostjo našega političnega mehanizma, da kakšna napaka v njem – kaj, kar nenadoma zaustavi, kar nadzira, kar blaži njegovo načelo – postane nujni korektiv tistih nesreč, ki bi jih porodila teoretska popolnost. Prepričan sem, da je marsikdaj tako; to bi se dalo podkrepiti z obilico primerov.

Res je seveda, da ni vsaka napaka tak korektiv, o katerem sem govoril. Toda četudi predpostavimo, da ni, je nepopolno dobro še vedno dobro. Napako je mogoče prenašati in jo kdaj v prihodnosti odpraviti. V tem primeru nas bo preudarnost (vrlina v vseh rečeh, v politiki prva med vrlinami) prej pripeljala do sprijaznjenja s kakim določenim načrtom, ki ne dosega polne popolnosti abstraktne ideje, kot pa da bi nas gnala za popolnejšim, ki ga ni mogoče doseči, ne da bi raztrgali na kose vse tkivo skupnosti [*commonwealth*] in prizadejali srčne

⁸ »[...] for the restraint is no more than the restraint of principle, and the restraint of reason.« Dvournen stavek, ki ga je treba po naše brati v tem smislu: zmernost je v tem, da se brzdamo v postavljanju ciljev, kar pa ne izključuje zanosa in gorečnosti v boju za tako zastavljene cilje.

bolečine v tisočih plemenitih prsih. *Sredstva* za doseganje kateregakoli namena so na vrsti prva in so zato *neposredna* v dobrem ali zlu, ki ga prinašajo; vselej so, na nek način, *gotovosti*. *Cilj* je dvojno problematičen: najprej je vprašanje, ali ga bomo dosegli; potem, če ga res dosežemo, ali je to resnično stvar, za katero smo se gnali.

Toda dopustite za trenutek verjetnost, da se lahko teoretična in praktična popolnost med seboj razlikujeta, da morda čist in absoluten predmet ni tako dober kot mešan, manj veličasten in prikrojen. Potemtakem ni tisto, kar ublažimo v naših zahtevah v prid zmernosti ter pravičnosti in blagosti do posameznikov, nič drugega kot resnična izboljšava, ki bi jo storil vsak moder zakonodajalec, ki bi pri stvaritvi svojega načrta brez stranskih nagibov gledal na neodvisne cilje in namene. Mar je tedaj prav, da si z zločinsko nepremišljenostjo utremo pot k redu stvari, ki bi ga morali potem, ko smo ga dosegli, zaradi očitne nujnosti spremeniti, s čimer bi vrgli temno luč na stanovitnost naših prizadevanj in previdnost naših načrtov?

Verjemite mi, gospod, da je v vseh spremembah, ki se tičejo države, zmernost ne le priljubljena, marveč tudi mogočna vrlina. To je vrlina, ki ima moč ukazovanja, urejanja, pomirjanja in združevanja. Ko ustvarjamo novo ureditev, zmernost ne sme izostati. Tisti, ki lahko uveljavijo velike spremembe, imajo v svojih rokah veliko moč. Brzda jih lahko le njihova lastna zmernost; in če ta vrlina v njihovih dušah ne zaseda najvišjega mesta, bo njihovim dejanjem večji pečat dala njihova moč kot pa njihova modrost in dobrohotnost. Karkoli bodo storili, bo skrajno, surovo, kruto, prenačljeno in bo naletelo na nejevoljo in odpor. Kopicili se bosta potlačena maščevalnost in trajnost ureditve, zaznamovane s takšnim vzdušjem, bo tako kratka kot je bila osovražena njena vzpostavitev. Ta vrlina zmernosti (ki jo bodo čas in razmere znale jasno razločiti od bojazljivosti in neodločnosti, njenih popačenj) je odlika, ki pripada le višjim duhovom. Potrebna sta globok pogum in veliko razmišljanja, da ostaneš umirjen, ko nad teboj izreka sodbe glas množic (ki mu marsikdo nasede v varljivi želji po slavi in ugledu). Vihrave želje nemisleče javnosti ne bodo pripeljale do nobene ustaljene poti, razen tiste, ki vodi v čudovite in nevarne skrajnosti. Kdor si bo tedaj drznil biti boječ, ko so vsi okoli njega polni predrznosti in samozavesti in ko utegnejo tisti, ki so tako pogumni na račun drugih, posameznika kaznovati zaradi njegove hladnokrvne previdnosti, ta bo pokazal duha, pripravljen, da vzdrži sodbo časa. Sredi obče objestnosti bo dokazal obvladan in zbran značaj, ki bo prej ali slej kot okoli središča zbral vse okoli sebe. Če pa bi neurje postalo tako silovito, da bi javna preudarnost sama po sebi postala nespametna in torej nič manj kot norost tako za posameznika kot za skupnost, tedaj bi mlad človek nemara ne mogel storiti bolje, kot da se za nekaj časa umakne v svoj študij in prepusti prostor javnega tistim, ki jim to nalaga dolžnost, nagnjenost ali nujnost njihovega položaja, in naj počaka na vzpostavitev takšne ureditve [*such a commonwealth*], v kateri lahko pošten človek deluje častno in z zadovoljstvom. Tega ne bo nikoli mogel doseči, dokler so tisti, ki svetujejo javnosti ali vladarju, pod vplivom terorja, in dokler dopustijo, da oblast, ki ji služijo, govori kaj drugega od zapovedi njihove vesti.

Zmernost nikakor ni v nasprotju z gorečnostjo in zanosom. Prostora je dovolj za oboje; kajti tu gre le za brzdanje v načelih in za zmernost v razmišljanju.⁸

Zaneslo me je dlje, kot sem nameraval. Toda vsakodnevno dogajanje po mojem mnenju čedalje bolj razgalja škodljive posledice, ki nastanejo, ko dobrim načelom in mnenjem ne postavimo nobenih meja. Oprostite mi svobodo, ki sem si jo vzela. Verjamem, da se zdi nekoliko nenavadno, da nekdo, čigar mnenja imajo v njegovi državi – kjer uživa nekaj zaupanja

v javnem življenju – tako majhno težo, zdaj piše, kot da bi njegova mnenja lahko kakorkoli vplivala na zadeve, ki se ga v ničemer ne tičejo. Toda vsaj do nadaljnjega sam razpolagam s svojim časom in edina škoda, ki jo s tem lahko povzročim, je, da utrudim Vaše potrpljenje.

S spoštovanjem,
Edmund Burke

Prevedel Luka Lisjak Gabrijelčič